

Francouzské koloniální impérium a proces dekolonizace do roku 1963

Budování francouzského koloniálního impéria – 1. část

- Před vznikem III. republiky lze proces budování koloniálního impéria charakterizovat jako spíše nahodilý, nevychází z nějaké promyšlené imperiální strategie.
- Tlak ve prospěch většího kolonizačního úsilí vychází především z řad různorodé skupiny vojáků, misionářů a cestovatelů jednajících z vlastní iniciativy a využívajících převažující lhostejnosti vládních představitelů a nezájmu široké veřejnosti.
- Budování koloniálního impéria v 19. století započala invaze do Alžírka = koncipována jako omezená vojenská akce s cílem zvýšit popularitu a prestiž slábnoucího režimu bourbonského panovníka Karla X.
- Invaze nicméně vedla k nekončícímu procesu násilné eskalace a přestože nový panovník Ludvík Filip Orleánský nevidí smysl v pokračování koloniální politiky, stažení nepovažuje za politicky možné z prestižních důvodů.
- Otěže rozhodování v Alžírsku převzala armáda = proces dobytí Alžírka Thomas Bugeaud, který spojil taktiku „spálené země“ s usazováním francouzských osadníků na zkonfiskované úrodné půdě.
- Výsledkem armádního úsilí bylo, že počet francouzských osadníků v Alžírsku mezi lety 1841 a 1870 narostl z 37 tisíc na 279 tisíc.
- V západní Africe je následovníkem Bugeauda Louis Faidherbe = jako nový guvernér Senegalu (1854) velmi volně interpretuje pokyny svých nadřízených v Paříži a neúnavně rozšiřuje francouzské území do vnitrozemí s cílem zajistit kontrolu nad tokem řeky Senegal.
- Faidherbe využívá nezájmu Napoleona III, jehož politika v otázce kolonií je nejednoznačná. Francie sice v tomto období získává jih Vietnamu a protektorát nad Kambodžou, nicméně císař omezil příliv osadníků do Alžírka a postavil se proti pokračování konfiskací půdy tamních obyvatel.

Budování francouzského koloniálního impéria – 2. část

- III. republika přináší konzistentnější a ve prospěch získávání nových kolonií více cílevědomou politiku = výsledkem je vybudování rozsáhlé koloniální říše v Africe a v jihovýchodní Asii.
- Impulzem pro koloniální expanzi se stala porážka v prusko-francouzské válce. Obnovení teritoriální integrity země je obsesí a francouzské elity trpí sebepochybami o prestiži a moci Francie = získávání kolonií je považováno za prostředek ukončení éry politické a sociální dekadence obnovení francouzského velmocenského postavení.
- Hlavním intelektuálním propagátorem kolonialismu je ekonom Paul Leroy-Beaulieu, který vedle ekonomických argumentů obhajuje imperiální expanzi na základě fúze myšlenek o historické a biologické předurčenosti. Věří v nepopiratelnou kulturní nadřazenost francouzské civilizace, z níž plyne povinnost „civilizační mise“ mezi barbary a v dekadentních a zaostalých zemích. Imperialismus je pro něj dalším stádiem rasového boje o přežití a zámořská expanze pro něj symbolizuje obnovení „virility francouzského národa“.
- V politické rovině je hlavním advokátem expanzionismu čelný republikánský politik a dvojnásobný premiér Jules Ferry. Ferry stál za anexí Tuniska (1881), dokončením dobytí Indočíny a získáním afrických území Madagaskaru a Konga. Expanzionismus ospravedlňuje na základě ekonomických, humanitárních (civilizační mise) a prestižních důvodů.
- Odpor části politiků, kteří se chtějí soustředit na domácí problémy a opětovné získání Alsaska a Lotrinska (např. Georges Clemenceau) vede v krátkodobé perspektivě k pádu Ferryho, ale dlouhodobě prokoloniální argumentace převážila.
- Významný impulz pro další expanzi poskytl Berlínský kongres = i váhající francouzští představitelé se přiklánějí na stranu koloniální expanze = vidí jej jako nutnost z hlediska velmocenského postavení Francie.

Důvody pro vytvoření koloniálního impéria

- 1) Ekonomické důvody.
- 2) Prestižní důvody.
- 3) „Humanitární důvody.
- 4) Náboženské důvody
- 5) Bezpečnostní a strategické důvody.

Thomas Robert Bugeaud (1784-1849)

(francouzský vojevůdce a státník sehrál jako guvernér Alžírsko klíčovou roli při potlačení alžírského odporu a posílení francouzského koloniálního panství)

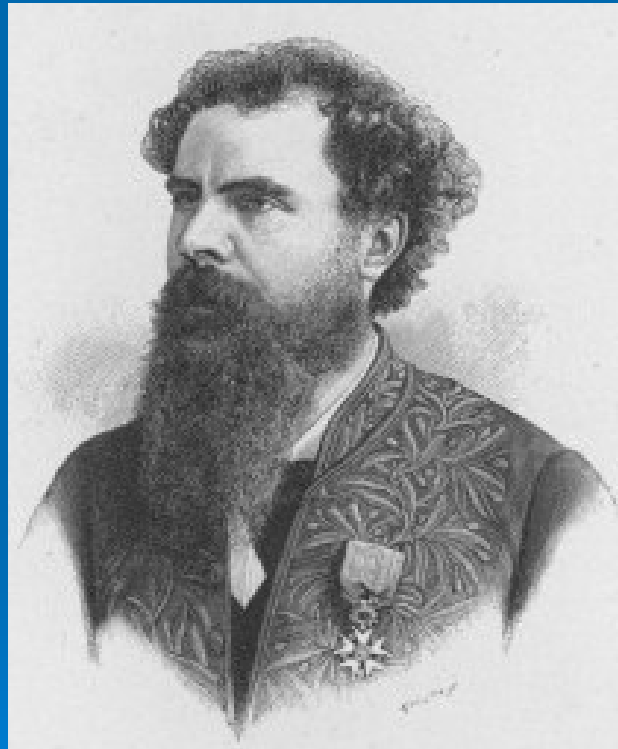
Louis Faidherbe (1818-1889)

(francouzský generál a koloniální administrátor, dobyvatel Senegalu a jeden z hlavních iniciátorů francouzské koloniální expanze v západní Africe)

Pierre Paul Leroy-Beaulieu (1843-1916)

(francouzský ekonom a profesor na College de France se stal hlavním intelektuálním propagátorem myšlenky francouzské koloniální expanze)

Jules Ferry (1832-1893)

(přední francouzský republikánský státník, jeden z „otců zakladatelů“ moderního francouzského národního státu představoval vůdčí osobnost stojící za francouzskou koloniální expanzí v 80. letech 19. století)

Kolonie v období před 1. světovou válkou

- Většinu svých kolonií Francie získala v letech 1880-1895, kdy se rozloha francouzského impéria zvýšila z 1 milionu km² na 9,5 milionů km².
- Několik nových kolonií získala na poraženém Německu a Osmanské říši po 1. světové válce (Kamerun, Togo, mandátní území Sýrie a Libanon).
- Samotné získávání kolonií je ve Francii dlouho hodnoceno dosti rozporuplně (řada kritiků) = hlavními stoupenci budování koloniální říše jsou politici republikánského středu (např. Leon Gambetta či Jules Ferry).
- Postupný růst podpory myšlenky koloniální říše (v době 1. světové války už mezi stoupence koloniální říše patří také francouzští socialisté).
- Celkový význam kolonií je v tomto období omezený:
  - - muži z kolonií tvoří jen velmi malou část vojáků francouzské armády;
  - - ekonomicky jsou kolonie pro Francii v tomto období ztrátovou záležitostí ;

Kolonie do konce 2. světové války

- V meziválečném období už existuje široká podpora myšlenky udržení koloniální říše a celkový význam kolonií postupně významným způsobem roste.
- A) Kolonie se staly významným zdrojem nových vojáků už v průběhu 1. světové války.
- B) Růst ekonomického významu kolonií.
- C) Kolonie jsou i díky růstu opětovné hrozby ze strany Německa čím dál významněji vnímány jako zdroj velmocenského postavení Francie a jako nedělitelná součást Francie.
- Průběh 2. světové války celkový význam kolonií dále zvýšil.

Význam koloniální říše pro Francii po konci 2. světové války

- Nadále představují významný zdroj vojáků pro francouzskou armádu.
- Kolonie až do roku 1960 představují největšího obchodního partnera metropolitní Francie.
- Ještě více než v minulosti je koloniální říše ve Francii ztotožňována s velmocenským postavením a národní prestiží.
- Na základě válečných zkušeností 2. světové války se vážně uvažuje o tom, že v případě invaze do Francie by se francouzská armáda a část průmyslu mohly přesunout do kolonií a Francie by odtud mohla pokračovat v boji proti agresorovi.

Guvernér Čadu Félix Éboué na setkání s De Gaullem

Poválečný vývoj francouzské koloniální říše

- Na konferenci v Brazzaville (leden 1944) dal De Gaulle na setkání s reprezentanty kolonií najevo, že Francie je ochotná koloniím poskytnout pouze určitou formu autonomie (v rámci Francouzské unie), avšak nikoliv nezávislost. Vyslovil se také pro pokračování politiky asimilace místních obyvatel.
- Vznik Francouzské unie v roce 1946 (je zakotvena v ústavě IV. Republiky. Francie se nyní dělí do dvou částí:
- A) tzv. „nerozdělitelná republika“ (metropolitní Francie, Alžírsko, některá zámořská území)
- B) samotná Francouzská unie (kolonie a protektoráty, které nyní obdržely nový statut).
- Reformy koloniální správy jsou však nedostatečné, autonomie poskytnutá koloniím je minimální, o všem důležitém se stále rozhoduje v Paříži nebo je rozhodování soustředěno v rukou představitelů francouzské vlády v koloniích.
- Defferreho zákon (červen 1956) = až tento zákon přinesl koloniím určitou autonomii (místní shromáždění nyní mohou rozhodovat o místních rozpočtech) a místním obyvatelům větší občanská práva (poskytnutí volebního práva pro všechny muže a ženy v koloniích).

Vypuknutí války v Indočíně

- Až do roku 1945 na tomto území formálně vládne Vichy, fakticky však nad ním mají kontrolu Japonci.
- V březnu 1945 se Japonsko přímo chopilo moci = vyhlášení loutkového státu ve Vietnamu na čele s císařem (Bao Dai).
- Tento loutkový režim nedokáže čelit Ho Či Minovi a jeho hnutí Vietminh (spojující komunistický a nacionalistický apel) = využívají porážky Japonska k vyhlášení nezávislé Vietnamské republiky.
- O Indočíně se jedná na konferenci v Postupimi (bez účasti Francie) = dohodnuto zajištění odzbrojení japonských sil VB a Čínou.
- „Válka tajných služeb“ v 2. polovině roku 1945 (snaha Francie o nastolení kontroly nad koloniemi je zpomalena aktivitami amerických zpravodajských služeb).
- Teprve v říjnu 1946 Francie shromáždila v Indočíně dostatečné vojenské síly a v prosinci 1946 propukla otevřená válka.

Admirál Georges Thierry d'Argenlieu (1889-1964)

Francouzská strategie a průběh války v Indočíně

- Francii jde ve válce o udržení svých kolonií, nikoliv o boj proti komunistické expanzi.
- Z toho plyne neochota dát svým koloniím nezávislost či alespoň vysokou míru autonomie.
- Rostoucí důležitost americké materiální pomoci pro francouzské vojenské úsilí (podle některých odhadů USA dodaly Francii 50-90% použitého vojenského materiálu).
- Až do porážek v roce 1950 vede Francie válku jen s omezenými silami (maximálně 100 tisíc mužů, z nichž třetina jsou civilní pracovníci).
- Francie je díky tomu schopná kontrolovat jen velká města a hlavní cesty, avšak venkov je pevně v rukou Vietminhu.
- Francie příliš pozdě začala podnikat kroky, jak omezit politický apel Vietminhu.
- Teprve v roce 1948 je ustavena „autonomní“ vláda Vietnamského státu na čele s Bao Daiem. V roce 1949 Francie uznala „nezávislost“ státu v rámci Francouzské unie, následně je umožněn vznik „vietnamské národní armády“. Ve stejném roce Francie uznala i „nezávislost“ Kambodži a Laosu v rámci Francouzské unie.
- Ofenzíva Vietminhu v roce 1950 pro Francii končí sérií vojenských katastrof (pád pevností Dong Khe, Cao Bang a Lang Son na severu země).

Mapa partyzánských aktivit Vietminhu v roce 1950

Francouzská porážka v Indočíně

- V roce 1951 francouzské síly (Lattre de Tassigny) vybavené americkými zbraněmi rozdrtily ofenzívu Vietminhu, jejímž cílem bylo obsazení Dely a jejího největšího města Hanoje.
- Jen dočasný úspěch, neboť komunistické síly i nadále ovládají venkov a mají k dispozici vojenskou a materiální pomoc ze strany komunistické Číny.
- 2 důvody čínské pomoci:
  - 1) Mao Ce-Tung vnímá svou zemi jako hlavního nositele komunistické revoluce v Asii (potvrzeno při vytvoření čínsko-sovětské vojenské aliance).
  - 2) Tradičním cílem čínské zahraniční politiky bylo zabránit, aby regiony sousedící s Čínou ovládly „barbarské síly“.
- Po návratu De Tassignyho do Francie, jeho nástupci zažívají další vojenské neúspěchy.
- Ofenzíva Vietminhu do Laosu v dubnu 1953. Aby jí čelil, rozhodl se nový francouzský velitel v Indočíně Navarre obsadit strategicky významnou vesnici Dien Bien Phu. Podcenil ale vojenské schopnosti a vojenské kapacity Vietminhu a francouzské jednotky v pevnosti byly obklíčeny a v květnu 1954 přinuceny se vzdát.
- Po této porážce se cílem Francie stává okamžité ukončení války a stažení francouzských sil z Indočíny.
- Mírová konference v Ženevě (21. červenec 1954) = výsledkem závěrečné dohody je vznik samostatné Kambodže, Laosu a dvou států na území Vietnamu; konec francouzského koloniálního panství v Indočíně.

Vypuknutí války v Alžírsku

- V červnu 1954 Mendes-France během návštěvy Afriky slíbil Tunisku autonomii a následně umožnil návrat vyhnaného marockého sultána do Maroka.
- Nacionalisté v Alžírsku reagují vytvořením Fronty národního osvobození (FLN) a národně osvobozené armády (říjen 1954) a zahájením ozbrojeného povstání (1. listopad 1954) na jihu země.
- Na rozdíl od Indočíny Mendes-France nechce za žádnou cenu připustit ztrátu Alžírska = v lednu 1955 jmenuje guvernérem Alžírska Jacquese Soustella, jenž patří mezi nejrozhodnější odpůrce alžírské nezávislosti.
- V únoru 1956 jmenuje nový premiér Guy Mollet ministrem pro Alžírsko Roberta Lacosta, jenž je poté zvláštním zákonem vybaven mimořádnými pravomocemi pro potlačení alžírského povstání.
- Suezská expedice (červenec 1956) má z pohledu Francie především napomoci k porážce povstání.
- Po vlně násilností a teroristických útocích v Alžíru je velitel 10. výsadkové divize generál Massu v lednu 1957 vybaven mimořádnými pravomocemi k nastolení pořádku ve městě. Jeho protiteroristická kampaň přinesla žádané výsledky, ale skutečnost, že se francouzské jednotky uchýlily k týrání a mučení zajatců = postupná ztráta podpory ze strany části veřejnosti (formování protiválečné opozice).
- Na straně armády však rostoucí kritika války vzbuzuje obavy z opakování války v Indočíně a ze „zrady“ politiků. Tyto obavy zesílily zejména po reakci francouzské vlády na svévolné bombardování základny FLN v tuniském Sakiet Sidi Youssef.
- Slabost vlády a následná vleklá vládní krize vedou k další radikalizaci francouzských osadníků a armády v Alžírsku a v květnu 1958 došlo v Alžírsku ke vzpouře francouzských sil, jež vyvrcholila pádem IV. republiky a nástupem De Gaulla k moci.

De Gaulle a válka v Alžírsku

- Odlišné interpretace jeho postoje k válce v Alžírsku:
- 1) Někteří autoři soudí, že De Gaulle je již v době nástupu do funkce prezidenta rozhodnutý poskytnout Alžírsku nezávislost.
- 2) Pravděpodobněji se zdá teze, že De Gaulle na počátku stále ještě věřil v možnost udržení francouzské kontroly na Alžírskem, ale postupem doby dospěl k závěru, že případné vítězství nevyváží ztrátu francouzské prestiže a pokračující velké materiální a lidské ztráty.
- Druhému stanovisku nasvědčuje skutečnost, že po nástupu do funkce De Gaulle naopak ještě zesílil vojenské operace proti FLN = ofenzíva generála Challa.
- Chalova ofenzíva zaznamenala značné vojenské úspěchy, avšak na diplomatickém poli Francie zaznamenává výrazné neúspěchy = v září 1958 FLN vytvořila prozatímní vládu Alžírské republiky, kterou v následujících měsících uznala řada zemí (zejména státy Arabské ligy);
- Pokračující ztráta podpory ze strany spojenců a světového veřejného mínění má 3 důsledky:
- A) De Gaulle, pro kterého je obnovení velmocenského postavení Francie prioritou, došel k závěru, že válka v Alžírsku pro Francii představuje neúměrnou zátěž.
- B) Prohloubení rozporů mezi Francií a USA (zejména na ministerstvu zahraničí má myšlenka samostatnosti Alžírka řadu přívrženců).
- C) Vlažná podpora ze strany francouzských spojenců v NATO vede uvnitř gaullistické pravice k posílení hlasů kritických k této organizaci.
- V dubnu 1959 už De Gaulle řekl v soukromém rozhovoru s poslancem Pierrem Laffontem, že „Alžírsko našich otců je mrtvé“. V projevu v září 1959 pak už veřejně hovoří o sebeurčení Alžírka (poskytnutí rozsáhlé vnitřní autonomie).
- Přes rostoucí odpor francouzských osadníků a částí armády, jenž vyvrcholil neúspěšným pokusem důstojníků v Alžírsku o převrat v dubnu 1961, se De Gaullova pozice stále více posouvá ve prospěch nezávislosti Alžírka. V září 1960 už hovoří o „alžírském Alžírsku“ s vlastní vládou, zákony a institucemi. Jeho nová politika je v lednu 1961 schválena veřejností v referendu (75,2% zúčastněných ji podpořilo) a na konferenci z 11. dubna 1961 již De Gaulle otevřeně hovoří, že dekolonizace je v zájmu Francie a budoucí svazek Francie a Alžírka musí být svazkem dvou nezávislých zemí.

Dohody z Evianu a nezávislost Alžírsko

- Jednání o nezávislosti Alžírsko jsou obnovena v prosinci 1961. De Gaulle původně při jednáních trvá na zachování práv Alžírské menšiny a odmítá považovat Saharu za součást Alžírsko, což naráží na odpor FLN.
- Nakonec jednání uspěla a jejich výsledkem jsou dohody z Évianu z 18. března 1962 (v dubnu 1962 jsou ve Francii většinou 90% hlasujících ratifikovány v referendu).
- Obsah dohod z Évianu:
  - - vytvoření nezávislého Alžírsko;
  - - do dvou let mělo dojít ke stažení všech francouzských jednotek s výjimkou základny v Mers el Kebiru (Francii má patřit ještě 15 let);
  - - Sahara je uznána za součást Alžírsko;
- Po dobu následujících tří let mají být respektována všechna práva Francouzů (během této doby se mohou rozhodnout, zda přijmou alžírské občanství nebo budou žít v Alžírsku jako Francouzi se statutem cizinců).
- Ukončení války je doprovázenou vlnou nepokojů a násilí, která přispěla k urychlenému exodu Francouzů z Alžírsko (z asi 1 milionu v roce 1954 jich tam v roce 1964 zbylo méně než 200 tisíc).
- Alžírská válka hned ve dvou směrech ovlivnila proces dekolonizace francouzského impéria:
  - 1) Urychlení procesu dekolonizace;
  - 2) Shoda Francouzů a místních elit v jednotlivých koloniích na pokojném průběhu dekolonizace.